

Filosofie speelt in veel beroepen een belangrijke rol. Denk aan medisch-ethische kwesties (is euthanasie acceptabel) of het bepalen van de strafmaat in de rechtspraak (wel of geen doodstraf). Volgens Herman van Brenk en Antje Kuilboer-Noorman moeten ook accountants zich afvragen waarom ze doen wat ze doen. Daarom zijn zij bij Nyenrode gestart met de keuzemodule 'Beroepsfilosofie voor accountants'.

TEKST LUC QUADACKERS BEELD MICHEL TER WOLBEEK

BEROEPSFILOSOFIE VOOR ACCOUNTANTS

**‘Waarom doen we
wat we doen?’**

Herman van Brenk filosofeert graag over de belangrijke zaken des levens. En dus ook over het accountantsberoep. Zo was hij recent medeauteur van het filosofische artikel *De tragiek van audit quality indicatoren (AQI's)* in het *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*. Na het lezen van een prikkelende column van Antje Kuilboer op Accountant.nl, kwam hij op het idee voor een vak 'beroepsfilosofie voor accountants'. In haar column (uit 2018) pleitte Antje voor het 'redden' van het beroep, onder andere door het integreren van beroepsfilosofie in het curriculum van accountants.

Moet het accountantsvak nog steeds worden gered?

Antje: "Ik weet niet of redden de juiste term is, maar het verstevigen van de basis van het accountantsberoep aan de hand van filosofie, is van blijvend belang. We moeten een plek in de opleiding vinden om uitgebreid aandacht te besteden aan de fundamentele rol die de accountant inneemt in de samenleving, als zekerheidsverschaffer en als vertrouwensman. Hoe zeker is een goedkeurende verklaring eigenlijk? Bevestigt die de waarheid of voegt die een nieuwe waarheid toe? Is een objectief oordeel wel mogelijk? Waarom is controle eigenlijk nodig? En: waarom is er vervolgens dan weer toezicht nodig op die controle? Dat soort vragen is fundamenteel voor het beroep. Om dat te kunnen voelen en begrijpen moet je met elkaar filosoferen, ook - en misschien wel vooral - tijdens je studie."

Herman: "Ik merk dat het filosoferen studenten kan helpen om scherper te zien waarom we dingen doen zoals we ze doen. Waarom doen we een accountantscontrole op deze manier en niet anders? Tijdens het drukke dagelijkse werk als accountant is er weinig tijd om hier fundamenteel over na te denken. Toch helpt het om elkaar vragen te stellen over het 'waarom' van ons werk. Vandaar onze cursus. Het gaat mij erom dat studenten leren nadenken en instrumenten krijgen aangereikt om vanuit verschillende perspectieven naar het accountantsvak te kijken."

CV

Herman van Brenk is registeraccountant en als universitair docent verbonden aan het Center voor Accounting, Auditing & Control van Nyenrode Business Universiteit.

Antje Kuilboer-Noorman is onder andere commissaris en interim bestuurder en tevens docent bij Nyenrode.

Zij verzorgen de keuzemodule *Beroepsfilosofie voor accountants* bij Nyenrode, samen met de Nyenrode-filosofen Edgar Karssing (hoogleraar filosofie, beroepsethiek en integriteitsmanagement) en Ronald Jeurissen (hoogleraar bedrijfsethiek).

'Volgens mij draagt het vak echt bij aan een stevige grondhouding van accountants.'

Close, but no cigar

Eind 2012 verscheen het rapport van de Adviescommissie Herziening Eindtermen (de 'Commissie Dassen') met als titel *Een accountantsopleiding op maat voor het maatschappelijk verkeer*. Het achterliggende idee was dat de accountantsopleiding fundamenteel op de schop moest. Er moest onder andere een nieuw vakgebied komen met aandacht voor de beginselen uit ethiek, filosofie, sociologie en psychologie. Op basis van het rapport werd het curriculum aangepast, maar filosofie kwam toch niet in de eindtermen terecht.

Ethiek is een belangrijk onderdeel van de filosofie. Wellicht dacht men dat ethiek de filosofische lading genoeg dekt voor de accountant?

Antje: "Ik ken de reden hiervoor niet. Wat mij betreft is beroepsfilosofie echter veel meer dan alleen ethiek. Het gaat om het nadenken over de fundamentele waarden en de rol van de accountant in de samenleving. Wij willen hieraan graag een positieve impuls geven. In de cursus bespreken we een aantal filosofen en hun belangrijkste ideeën, in relatie tot de fundamentele waarden van het accountantsberoep. Studenten leren die waarden vanuit diverse perspectieven te bekijken en te overdenken. Filosofie is in die zin een hulpwetenschap voor het denken."

Herman: "De voormalige denker des Vaderlands, Daan Roovers, hanteert als definitie van filosofie: 'ruimte creëren in je hoofd om hetzelfde anders te zien'. Dat spreekt mij aan. Het accountantsberoep is op een bepaalde manier ontstaan en heeft zich ontwikkeld tot wat het nu is, maar het is nuttig om ruimte te scheppen in je hoofd om op een andere manier naar de bestaande vraagstukken te kijken."

Zou je niet opnieuw moeten beginnen met nadenken over de rol van de accountant, zero-based? Waaraan zou die nieuwe accountant moeten voldoen?

Herman: "Dat is een leuk gedachtenexperiment, maar ik vind dat te veel zolderkamergeleerdheid. Volgens mij moeten we het accountantsberoep van vandaag als uitgangspunt nemen. Het is een gegeven. Ik zie de beroepsfilosofie als denkgereedschap, om op een andere manier te kijken naar de situatie waar we op dit moment mee te maken hebben. Dat kan stapsgewijs tot nieuwe inzichten en veranderingen leiden. We praten al een aantal jaren intensief over de toekomst →

‘Een extra vak past niet in het bestaande schema. Als er iets bijkomt dan moet er ook iets af.’

NIET VOOR HET EERST

De rechtsfilosoof en ethicus Andreas Kinninging (universiteit Leiden) sprak op de Accountantsdag 2011 over ethiek in relatie tot het accountantsberoep. De discussie die daarop binnen het beroep ontstond, resulteerde medio 2012 in een drietal workshops over de filosofen Aristoteles, Augustinus en Kant, verzorgd door Johan Visser, Arnout van Kempen en Joop Anemaet. Idee was dat klassieke filosofen behulpzaam kunnen zijn bij ethische dilemma's die accountants in de praktijk tegenkomen.

Eind 2020 sprak hoogleraar Marcel Pheijffer, verbonden aan Nyenrode en Leiden, zich uit voor een opleiding Filosofie voor accountants (column Accountant.nl, 14 december 2020). Pheijffer verwijst naar de publicatie *Building a modern audit profession* van de Britse beroepsorganisatie voor accountants ICAEW. Daarin gaat eveneens aandacht uit naar het belang van filosofie voor accountants. "Als jonge professionals de kans krijgen om een dieper begrip te ontwikkelen van zichzelf en het grotere systeem waarin ze functioneren en waarop ze invloed uitoefenen, zijn zij beter in staat praktische wijsheid en ethische betrokkenheid bij hun beroep te ontwikkelen", aldus Pheijffer.

van het accountantsberoep. Filosofie kan hierbij houvast bieden om samen na te denken over waar we vandaan komen en waar we naartoe gaan."

Kunnen jullie een voorbeeld noemen dat tijdens de cursus aan bod komt?

Antje: "We hebben de begrippen uit de beroepseed als kapstok gebruikt voor onze cursus. We hebben daarbij aandachtig gezocht naar filosofen en denkinstrumenten die goed te koppelen zijn aan thema's uit de beroepseed. We denken en praten bijvoorbeeld uitgebreid over het algemeen belang. Dat begrip wordt vanaf het begin van de opleiding aan studenten meegegeven, als een fundament van het beroep. Maar wat is dat algemeen belang eigenlijk? Vaak wordt aangenomen dat men wel weet wat het is. Tijdens de cursus bespreken en bediscussiëren we stellingen, gericht op welke belangen er allemaal spelen en waarom het algemeen belang bovenaan zou moeten staan. We kijken hoe filosofen omgaan

met deze vragen. De student krijgt zo meer 'denkgereedschap' om met de fundamentele waarden van de accountancy aan de slag te gaan."

Herman: "We hebben per college een filosoof aan de orde gesteld, gekoppeld aan een artikel of opinie van een denker uit de accountancy. Voor de filosofische achtergrond gebruiken wij het boek *Goudmijn van het denken* van Marli Huijser en Frank Meester. In het boek staan teksten van belangrijke filosofen. Aan de hand van zogenaamde 'denkvragen' wordt de lezer uitgenodigd om de teksten te plaatsen in de praktische context en actualiteit van de beroepspraktijk. In de cursus bestuderen we onder andere Limpergs leer van het gewekte vertrouwen, in relatie tot de filosoof John Rawls, en de invloedrijke lezing van Andreas Kinneging op de Accountantsdag in 2011 in relatie tot Aristoteles. Deze aanpak spreekt studenten aan. De cursus is interactief: iedere bijeenkomst begint met een hoorcollege, gevolgd door presentaties en discussies door de studenten. De docenten zorgen voor de begeleiding tijdens het filosoferen. En met succes, want de cursus is als zeer goed beoordeeld."

'Het gaat om het nadenken over de fundamentele waarden en de rol van de accountant in de samenleving.'

In hoeverre is het accountancy-curriculum eigenlijk flexibel voor dit soort toevoegingen?

Herman: "Het curriculum zit vol. Een extra vak past dus niet in het bestaande schema. Als er iets bijkomt dan moet er ook iets af. Daarom is het een keuzemodule geworden. Maar zo'n module kan zich ook verder ontwikkelen. Dat is op Nyenrode al eerder gebeurd met het vak *data science in auditing*. Dat was eerst een keuzemodule, maar werd later een verplicht opleidingsonderdeel. Die route is dus niet onlogisch voor onze module. Beroepsfilosofie verdient een vaste plek in een wetenschappelijke opleiding."

Wat zijn de belangrijkste 'opbrengsten' van de cursus voor studenten?

Antje: "Ik denk dat studenten anders naar dilemma's gaan kijken. Dat geven de studenten zelf ook aan. Zo is de dagelijkse uitvoering van het werk misschien niet altijd leuk, maar het helpt wel als je hebt nagedacht over het feit dat je je werk in het algemeen belang doet. Een student gaf zelfs aan dat het hem opnieuw heeft gemotiveerd om accountant te zijn. Een basale vraag van een van de studenten was waarom hij überhaupt zou gaan filosoferen. Waarom niet gewoon de opleiding afmaken en geld gaan verdienen? Op die vraag zijn we meerdere malen teruggekomen. Dat bleek een leerszaam filosofisch vraagstuk. Volgens mij draagt het vak echt bij aan een stevige grondhouding van accountants."

Herman: "Ik zie dat veel jonge accountants het beroep verlaten. Ik hoop dat studenten die dit vak volgen nieuwe bagage krijgen om wezenlijke vragen te durven stellen en gesprekken aan te gaan. Dat ze de dingen niet gewoon maar zo laten, als ze denken dat het ook anders en beter kan. Naar mijn mening zou het goed kunnen dat jonge accountants dan vaker voor het beroep behouden blijven en zo gezamenlijk kunnen werken aan de toekomst. Uiteindelijk maken de individuele accountants samen het beroep. Zij moeten met elkaar het gesprek voeren en blijven nadenken over de fundamentele waarden van het beroep en hoe je daar op verschillende manieren naar kunt kijken. Filosofie begint bij het individu. Begin dus zelf met het stellen van vragen, laat zien hoe je over je vak nadent en dan komen de anderen vanzelf." ←

* Luc Quadackers is eigenaar van Margila.